

Viola Miglio:*Markedness and faithfulness in vowel systems*

New York / London: Routledge, 2005 (Outstanding Dissertations in Linguistics), ISBN 0-415-96780-5, 209 pàgs.

És sabut que la manca d'accent en una síl·laba –i la consegüent dificultat en la seva percepció per part de l'oïda humana– condueix a tot un seguit de canvis fonològics que afecten tant les vocals com les consonants. La descripció i l'anàlisi d'aquests canvis, especialment dels que afecten les vocals en les llengües romàniques, és l'objectiu del llibre *Markedness and faithfulness in vowel systems*. El llibre és una revisió de la tesi doctoral de l'autora i pretén ser una anàlisi unificada del fenomen de la reducció vocàlica, la qual apareix repuntada amb tot un seguit de consideracions de caire tipològic a l'entorn de l'estructura de les llengües que exhibeixen aquest fenomen. També ofereix un tractament integrat del que es coneix com a «canvis vocàlics en cadena» (*vowel chain shifts*, en anglès), demostra de quina manera aquests canvis, generalment opacs, signifiquen un repte important per a models no derivacionals com és el cas de la teoria de l'optimitat, i planteja de quina manera aquest model els hauria de tractar.

L'estudi té com a marc teòric general la teoria de l'optimitat, i s'articula a l'entorn de dos dels seus pilars bàsics, el marcatge i la fidelitat o –per ser més precisos– les restriccions de marcatge i les restriccions de fidelitat. Les restriccions de marcatge reflecteixen generalitzacions tipològiques sobre els segments i els trets en les llengües del món, expressen la conveniència d'obtenir formes superficials ben formades estructuralment en detriment de la preservació de les propietats de la forma subjacent. Aquest tipus de restriccions prohibeixen estructures fonològiques marcades –com ara la presència de determinats segments, l'aparició de determinats segments en certes posicions, les seqüències de segments que transgredeixen l'escala de sonoritat, les síl·labes que no tenen obertura, els contrastos de sonoritat en la posició de coda, la manca d'assimilació de sonoritat o la manca d'assimilació de lloc en els grups consonàntics. Promouen, en definitiva, les estructures més afavorides interlingüísticament, les quals solen venir imposades per condicionaments de tipus articulatori, acústic i perceptual. Les restriccions de fidelitat, per la seva banda, fan referència a les relacions que s'estableixen entre les formes subjacents i les formes superficials; aquest tipus de restriccions procuren que les formes superficials siguin idèntiques, és a dir, fidels, a les formes subjacents corresponents. Solen prohibir, doncs, tot canvi en la forma superficial de les propietats dels segments originals. Qualsevol procés que impliqui una modificació de la forma subjacent resulta en una transgressió d'aquest tipus de restriccions: la inserció de material epentètic no present en la forma subjacent, l'elisió d'algun dels segments presents en la forma subjacent, el canvi dels trets de sonoritat, de lloc d'articulació, de mode d'articulació que caracteritzen els segments subjacents, etc.

Les varietats lingüístiques objecte d'estudi en el llibre són el català oriental, el català occidental, el portuguès europeu, el portuguès del Brasil, l'italià estàndard, el mantuà, l'anglès i el francès. Algunes d'aquestes varietats serveixen a l'autora per il·lustrar el cas més clàssic de reducció vocàlica, aquell que consisteix en el canvi dels trets vocàlics en el context de síl·laba no accentuada, situació que es materialitza en una reducció del nombre de vocals que poden aparèixer en posició àtona. Les diferències tipològiques entre aquestes varietats es formalitzen seguint un dels primitius de la teoria de l'optimitat, que és la diferent ordenació (*constraint re-ranking*, en anglès) del mateix conjunt de restriccions de fidelitat i de marcatge. En el llibre, en efecte, el lector trobarà de quina manera la interacció de restriccions de marcatge lliures de context com ara *VOCAL MITJANA (que prohibeix de manera absoluta les vocals mitjanes) o *VOCAL MITJANA [–Arrel Avançada] (que

prohibeix les vocals mitjanes baixes) amb restriccions de fidelitat del tipus IDENTITAT(alt) o IDENTITAT(posterior) explica els diferents sistemes vocàlics àtons de les llengües estudiades.

Les varietats occidentals del català, així com l'italià estàndard, són les que experimenten uns canvis menys acusats a causa de la pèrdua de l'accent: es passa d'un sistema de set vocals a un sistema de cinc vocals (veg. *fig. 1*). El canvi de [ɛ] i [ɔ] a [e] i [o] respectivament, que l'autora qualifica de tensificació (*tensing*, en anglès) s'explica per l'activitat de la restricció de marcatge lliure de context en contra de les vocals mitjanes caracteritzades com a [-Arrel Avançada], això és, les vocals mitjanes baixes [ɛ] i [ɔ]. El fet que el canvi sigui a [e] i [o] i no pas a [i] o [u], tal com ocorre, per exemple, en el portuguès del Brasil, s'explica per l'activitat de la restricció de fidelitat IDENTITAT(alt), la qual advoca per la preservació del tret alt.

Fig. 1. Sistema vocàlic tònic i àton del català occidental

En el portuguès del Brasil, en canvi, es desencadena la inflexió de [e] i [ɛ] en [i] i de [o] i [ɔ] en [u] (veg. *fig. 2*), primer, perquè, en aquest cas, és activa una restricció de marcatge lliure de context en contra de les vocals

Fig. 2. Sistema vocàlic tònic i àton del portuguès del Brasil
(vocal situades en posició final de mot)

mitjanes, independentment de quina sigui la seva caracterització pel que fa a l'avançament de l'arrel, i, segon, pel menor grau d'intervenció de la restricció IDENTITAT(alt), la qual, en efecte, podria bloquejar aquest procés d'inflexió (*rising*, en anglès).

El procés de reducció vocàlica del català central també és promogut per l'activitat de la restricció de marcatge *VOCAL MITJANA; ara, en aquest cas, una altra restricció de marcatge lliure de context, *VOCAL ALTA, determina que el procés sigui de centralització i no pas d'inflexió (veg. *fig. 3*). Amb tot, el comportament general de les llengües estudiades corrobora la jerarquia universal *VOCAL MITJANA >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA, segons la qual, en termes absoluts i sense tenir en compte el context concret en què ocorren, les vocals més extremes (baixes i altes) són les menys marcades, mentre que les vocals mitjanes són les més marcades i, per tant, les menys freqüents.

És interessant constatar com el comportament de les varietats estudiades, entre les quals hi hauria el català occidental, condueix a l'autora a posar en dubte el supòsit segons el qual les vocals mitjanes tenses (i.e. [e], [o]) són més marcades que no pas les laxes (i.e. [ɛ], [ɔ]) (Archangely / Pulleyblank, 1994; Maddieson, 1984).

Fig. 3. Sistema vocàlic tònic i àton del català oriental

No és clara, tanmateix, l'explicació que es dona del procés de reducció vocàlica de les vocals de la sèrie anterior en català oriental; de fet, sorprenentment, l'autora reporta la realització [a] per a aquests casos quan, de fet, és sabut que la realització generalitzada en aquesta regió dialectal és [ə]. És clar que aquesta darrera vocal seria descartada per una restricció com ara *VOCAL MITJANA. En tot cas –i encara que sigui amb ànim de generalització– no és admissible equiparar aquestes dues vocals, prou diferents des d'un punt de vista articulatori, acústic i perceptual: no és casual, en aquest sentit, que la vocal central [ə] tingui restringides les seves ocurrences a la posició àtona i que la vocal baixa [a] aparegui tant en posició tònica com en posició àtona.

A banda d'aquestes consideracions específiques, l'autora formula algunes prediccions tipològiques interessants: la jerarquia de restriccions *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(alt) >> IDENTITAT(arrodonit) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL

BAIXA dóna compte d'aquelles llengües amb un sistema àton sense vocals mitjanes, en el qual les vocals mitjanes anteriors experimenten un procés d'abaixament cap a [a] i les vocals mitjanes posteriors experimenten un procés d'inflexió cap a [u] (i.e. alguerès, reto-romà, etc.); la jerarquia IDENTITAT(alt) >> *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(arrodonit) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA, en canvi, dóna compte d'aquelles llengües amb un sistema àton que inclou totes les vocals mitjanes (i.e. portuguès del Brasil no estàndard); la jerarquia *VOCAL MITJANA[–Arrel Avançada] >> *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(–Arrel Avançada) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA recull el comportament d'aquelles llengües en què les vocals mitjanes altes [e] i [o] inflexionen cap [i] i [u] respectivament i en què les vocals mitjanes baixes experimenten un procés d'abaixament cap a [a]; la jerarquia *VOCAL MITJANA[–Arrel Avançada] >> IDENTITAT(–Arrel Avançada) >> IDENTITAT(alt) >> *VOCAL MITJANA dóna compte d'aquelles varietats en què les vocals mitjanes baixes inflexionen cap [e] i [o] (i.e. català occidental, italià estàndard, etc.).

En lector també hi trobarà la descripció de fenòmens no tan comuns com els que s'han apuntat. És el cas de la reducció vocàlica motivada no per la manca d'accent, sinó per altres condicionaments com ara la llargada i la nasalització de les vocals; el Chipewya, per exemple, redueix el seu inventari de cinc a tres vocals ([a], [i], [u]) quan aquestes són nasalitzades o llargues. O el cas de l'elisió vocàlica motivada pel desplaçament de l'accent en processos derivatius en varietats de l'italià, com és el mantuà (cf. *pévar* → *pivrón* 'pebre'; *lábar* → *labrón* 'llavis').

El llibre és prou interessant des d'un punt de vista teòric, però, sobretot, des d'un punt de vista descriptiu: el nombre de llengües romàniques estudiades és ampli, si bé s'hi troba a faltar cert rigor quan es presenten les dades, especialment aquelles que no fan referència a les varietats dialectals de l'italià.

Bibliografia

- Archangely, D. / Pulleyblank, D. (1994): *Grounded phonology*, Cambridge MA: MIT Press.
- Maddieson, I. (1984): *Patterns of sound*, Cambridge: Cambridge University Press.

Clàudia Pons Moll (Barcelona)